

Slag om Amersfoort

Wie verslaat Maarten van Rossum?



Het spel

Er woedt een felle strijd om de macht in de stad Amersfoort! De poortwachters en hun gezellen proberen zo snel mogelijk de juiste strategische plaatsen in de stad in hun bezit te krijgen. Door hun kennis van onder andere het verleden van de stad te combineren met brute kracht, proberen ze elkaar af te troeven. Maar pas op! De beruchte veldheer Maarten van Rossum verwerft steeds meer invloed naarmate de strijd vordert. De poortwachters moeten kiezen: sluiten ze een verbond met Maarten van Rossum of proberen ze op eigen kracht de macht in stad Amersfoort te grijpen?

Inhoud

Spelregels Slag om Amersfoort	3
Spelregels Amersfoort op Drakenpoten	6
Historische achtergrond van de eigendommen	7
Bronvermelding/Colofon	15

Spelmateriaal

Het spel bevat de volgende onderdelen:

- 1 spelbord: de kaart van de stad Amersfoort
- 1 Maarten van Rossum-figuur (grote zwarte pion)
- 4 poortwachters (grote pionnen in verschillende kleuren)
- 32 gezellen (kleine pionnen in 4 kleuren)
- 3 dobbelstenen (twee rode en één groene)
- 10 grote handlangerringen
- 30 kleine ringen
- 4 eigendomskaarten
- 2 kaarten spelregels Drakenpoten
- 10 poortkaarten
- 12 opdrachtkaarten
- 98 ringproefkaarten



4 juli 1543: Maarten van Rossum verovert Amersfoort

'De uiterste blijdschap voor de zege om Sittard werd spoedig getemperd door muiterij in de troepen van Maarten van Rossum. De mannen vonden dat ze onvoldoende betaald waren voor deze overwinning. Voor hertog Willem van Kleef was dat heel onaangenaam. De zomerveldtocht moest immers nog beginnen. Maarten van Rossum kreeg opdracht zijn troepen in het gareel te krijgen. Een kolfje naar zijn hand. In minder dan geen tijd had hij de muiters tevreden-

gesteld. Zij zouden zijn vanen volgen. Er was roem en buit te behalen. Hij rukte met zijn leger op naar Woudenberg in Utrecht. Het doel was Amersfoort veroveren.

Van Rossum had er lucht van gekregen dat het garnizoen van de stad een poging waagde om Nijkerk te veroveren. Daardoor was de gelegenheid schoon om de niet versterkte stad aan te vallen. In de morgen van de 4^e juli 1543 liepen zijn troepen storm tegen Amersfoort. De burgerij was echter niet van zins zich over te geven. Zij verdedigden zich dapper. De eerste stormaanval mislukte. Daarop volgde echter spoedig een tweede en een derde. Bij de vijfde stormloop gaf de stad zich gewonnen.

Maarten van Rossum rukte de stad binnen. De plundering werd door de bevolking afgekocht met 80.000 dukaten elk van vierentwintig stuivers. Lang bleef hij niet in Amersfoort. Maar het leverde wel het volgende versje op: *Amersfoort was een kamp vol stieren, keizer noch Koning kon haar regieren, Maar toen Maarten van Rossum kwam, die maakte van elke stier een lam.*

Het vorige jaar had de tocht in Brabant hem een grote buit opgeleverd. Daarheen was dus weer het doel van zijn tocht.' (bron: Peter Dijs, www.maartenvanrossum.com/aflevering28.htm)

Doel

Het doel van het spel is om zoveel mogelijk macht te vergaren in de stad Amersfoort. De Slag om Amersfoort kan op twee manieren worden beslist:

- **door op eigen kracht als eerste je opdracht te vervullen:** je bent in het bezit gekomen van vier specifieke locaties in de stad.
- **als handlanger van Maarten van Rossum:** door de meeste locaties en handlangerringen van Maarten van Rossum te bezitten als hij de macht grijpt.



Maarten van Rossum (ook Marten en Rossem; Zaltbommel, ca.1478 - Antwerpen, 7 juni 1555) was een Gelderse legeraanvoerder. Zijn ouders, Johan van Rossum, heer van Rossum, en Johanna van Hemert trouwden vermoedelijk vóór 1478. Zij behoorden tot de lagere adel in de Bommelerwaard. Maarten verwierf in zijn leven de titels van heer van Poederoyen, pandheer van Bredevoort, heer van Cannenburgh, heer van Lathum en Baer, was maarschalk van Gelre en later keizerlijk stadhouder van Luxemburg. (bron: <http://nl.wikipedia.org>)

Vorbereiding



- Zet Maarten van Rossum (zwarte grote pion) in het midden op de Hof. De ringen worden naast het speelbord gelegd.
- Schud de vragenkaarten en leg ze in een gedekte stapel naast het speelbord.
- Elke speler kiest een kleur en ontvangt een eigendomskaart, een poortwachter (grote pion) en acht gezellen (kleine pionnen).
- Elke speler zet vier gezellen op het groene startveld van Bleekerseiland.
- Schud de poortkaarten. Ieder trekt vervolgens gedekt een poortkaart om zijn startpositie te bepalen. Zet de poortwachter en vier gezellen op de aangegeven poort. De poortkaarten worden teruggelegd in de doos.
- Iedere speler trekt vervolgens gedekt een opdrachtkaart. Let op: zorg dat je opdracht gedurende het hele spel geheim blijft voor je medespelers! De overige opdrachtkaarten worden terug in de doos gelegd. De opdrachtkaart geeft vier locaties aan. Als je alle vier de locaties in je bezit krijgt, heb je de slag om Amersfoort gewonnen. De locaties op je opdrachtkaart bestaan uit specifieke locaties (naam en nummer) en uit twee locaties binnen een categorie. Deze categorieën worden aangegeven met behulp van verschillende symbolen en kleuren. De categorieën zijn: poort bedrijf woonhuis kerk school Heb je bijvoorbeeld de categorie 'Kerk' op je opdrachtkaart, dan betekent dit dat je een willekeurige kerk in je bezit moet krijgen.



situatie 1



situatie 2

Verloop

De speler met het hoogste poortnummer start het spel. Daarna wordt met de klok mee gespeeld. Elke speelbeurt heeft hetzelfde verloop. Je begint je beurt door met de drie dobbelstenen te gooien. Daarna bestaat je beurt uit twee fasen:

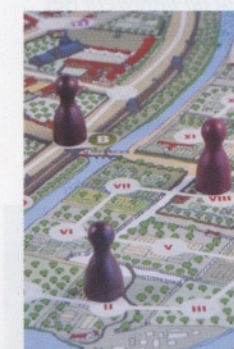
1. **Probeer extra gezellen in de stad te krijgen via Bleekerseiland**
2. **Meng je in de machtsrijd om de stad Amersfoort door één van deze acties te kiezen:**
 - a. naar locaties te lopen en te vechten met andere spelers
 - b. je bezit te vergroten met behulp van je kennis van de stad

1. Extra gezellen in de stad via Bleekerseiland

Via het Bleekerseiland kunnen extra gezellen de stad betreden om jouw poortwachter bij te staan in je strijd om de macht.

Het aantal ogen van de groene dobbelsteen bepaalt hoeveel stappen je op het Bleekerseiland met één gezel mag zetten. Je mag een nieuwe gezel vanuit het groene startveld op het eiland zetten, of een gezel die al op het Bleekerseiland staat verplaatsen. Als je gezel hierdoor op een veld eindigt waar al een gezel van een andere kleur staat, dan mag je die gezel 'slaan' en terugzetten op het groene startveld van Bleekerseiland. Er staat dus nooit meer dan één gezel op elk veld van Bleekerseiland. Zodra er drie van jouw gezellen op het Bleekerseiland staan, mag er één naar de Andriespoort **B**. De andere twee gaan weer terug naar het groene startveld.

*Voorbeeld: Linda heeft paars en staat met een gezel op IV. Diederik speelt met rood en heeft een gezel op VIII. Linda gooit 4 met de groene dobbelsteen (situatie 1). Ze kan nu geen nieuwe gezel op het Bleekerseiland zetten: er mag maar één gezel op veld IV staan. Ze verzet dus de gezel die al op het eiland staat vier stappen naar veld VIII. De gezel van Diederik wordt geslagen en gaat terug naar het startveld (situatie 2). Als je door je actie drie gezellen op het Bleekerseiland hebt, mag je een gezel aan de stad toevoegen. Plaats deze gezel op de Andriespoort **B** en zet de andere gezellen terug op het startveld van Bleekerseiland (situatie 3). (Let op: als er op de Andriespoort gezellen en/of een poortwachter van een andere kleur staan, dan moet je direct vechten (situatie 4). Zie hiervoor de beschrijving bij 'Een gevecht'.)*



situatie 3



situatie 4

2. Meng je in de machtsrijd om de stad Amersfoort

Tijdens deze fase heb je de keuze uit twee acties:

- je poortwachter en gezellen door de stad laten lopen en (eventueel) vechten met andere spelers die je tegenkomt
- bezittingen verwerven of beveiligen door een ringproef af te leggen

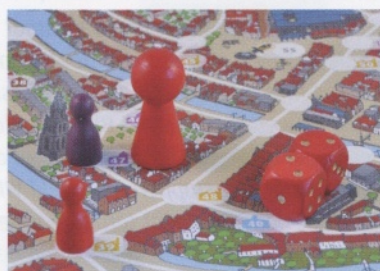
Let op: in een speelbeurt moet je kiezen. Je voert altijd slechts één van beide acties uit.

a. Lopen en vechten

Het aantal ogen van de twee rode dobbelstenen samen bepaalt het aantal stappen dat je in de stad mag zetten. Je mag deze stappen naar believen over je poortwachter en gezellen verdelen, maar je moet altijd het aantal ogen precies gebruiken (hierbij is het toegestaan om heen en weer te bewegen). Je kunt uitsluitend over de zandkleurige wegen lopen en ook de ongenummerde locaties tellen als stap. Je poortwachter en gezellen mogen in de stad op dezelfde locatie staan. Je kunt niet langs een speler van een andere kleur: je moet of een andere weg zoeken of tegen de ander vechten. In het tweede geval blijf je samen op die locatie staan en komt het aan het einde van je beurt tot een gevecht (zie 'Een gevecht'). Uitzondering: je kunt niet vechten als een locatie van een andere speler beveiligd is (zie 'Een bezitting beveiligen'). In dat geval moet je dus omlopen. Als je alle stappen hebt gezet, moet er worden gevochten om de locaties waar zich twee spelers bevinden. Aan het einde van de beurt kan er op elke locatie slechts één speler staan. Als alle gevechten zijn beslist, eindigt je beurt.



situatie 5



situatie 6

Voorbeeld: Diederik speelt met rood en heeft een gezeltje en een poortwachter op Apotheek Keyser (48). Linda speelt met paars en heeft een gezeltje op het Kapelhuis (47) (situatie 5). Diederik gooit 2 en 2. Hij besluit zijn poortwachter naar het Kapelhuis te verplaatsen. Met zijn gezeltje wil hij eindigen op brouwerij Het Klaverblad (39), dus loopt hij naar Café de Laatste Stuiver (25) en zet hij daarna zijn gezeltje terug naar brouwerij Het Klaverblad (situatie 6). Hij heeft nu alle ogen gebruikt. Omdat hij samen met Linda op het Kapelhuis staat, moeten ze een gevecht voeren om te bepalen wie op deze locatie mag blijven staan.



situatie 9



situatie 7



situatie 8



situatie 10



situatie 11

Een gevecht

Aan het einde van je beurt kan er op elke locatie slechts één speler staan. Als je in je beurt met je poortwachter en/of gezellen een locatie hebt betreden waar al een andere speler stond, zul je met die andere speler om de locatie moeten vechten. Bij aanvang van het gevecht bepalen beide spelers de omvang van hun macht op die locatie: een poortwachter is twee punten waard, de gezellen één punt en een ring vertegenwoordigt ook één punt. Beide spelers gooien nu een dobbelsteen en tellen het aantal ogen van hun dobbelsteen op bij de waarde van hun troepenmacht. De speler met het laagste totaal levert één onderdeel van zijn troepenmacht in. Hierbij moet eerst de ring worden ingeleverd, vervolgens een gezeltje en tot slot de poortwachter. Bij gelijkspel wint de aanvallende. Hierna bepalen de spelers opnieuw de omvang van hun macht op die locatie en dobbelen ze opnieuw. Het vechten gaat door tot er slechts één speler op die locatie over is. Wanneer de poortwachter verliest in een gevecht, moet deze naar het Klepperdorp buiten de stad Amersfoort worden verplaatst (zie 'Klepperdorp en Maarten van Rossum'). Gezellen gaan terug naar het groene startveld van Bleekerseiland (zie 'Bleekerseiland').

Voorbeeld: Diederik speelt met rood en staat met een gezeltje en een ring op de Kaerskorff (12). Linda is aan de beurt. Ze speelt met paars en heeft haar stappen benut om haar poortwachter en een gezeltje naar de Kaerskorff te verplaatsen. Linda en Diederik zullen nu om de locatie moeten vechten. Ze bepalen beiden de waarde van hun macht op de Kaerskorff. Diederik heeft 2 punten (een gezeltje en een ring), Linda 3 (een poortwachter en een gezeltje). Beide gooien nu een dobbelsteen: Linda gooit 4 ogen, Diederik 5 (situatie 7). Hierdoor hebben zij nu allebei 7 punten. Omdat Linda de aanval heeft ingezet wint zij en moet Diederik zijn ring terugleggen naast het bord. Diederik heeft nu 1 punt, Linda 3. Ze dobbelen opnieuw en Linda gooit nu 1, Diederik 4 (situatie 8). Diederik heeft nu dus 5 punten, Linda 4. Linda zet haar gezeltje op het startveld van Bleekerseiland. Diederik heeft nog steeds 1 punt op de locatie, Linda nu 2. Ze dobbelen opnieuw en Linda gooit 3, Diederik 6 (situatie 9). Linda heeft nu 5 punten, Diederik 7. Linda verplaatst haar poortwachter naar het Klepperdorp (situatie 10). Het gevecht is afgelopen. Maarten van Rossum krijgt een handlangerring evenals de rode poortwachter van Diederik, ongeacht waar deze staat (situatie 11).

b. Bezittingen verwerven of beveiligen door een ringproef af te leggen

De tweede actie die je kunt kiezen, is het beantwoorden van een vraag om een locatie in je bezit te krijgen of, als je de locatie al bezit, om deze te beveiligen met een ring.

Bezit verwerven

Om deze actie te mogen uitvoeren, moet je minimaal 3 punten op een genummerde locatie hebben staan. Net als in het gevecht is hierbij een poortwachter 2 punten, een gezeltje 1 punt en een ring eveneens 1 punt waard. Wanneer je 3 punten op de locatie hebt en je kiest voor deze actie, dan mag je proberen het bezit van deze locatie te verwerven. Hiertoe moet je een ringproef afleggen. De speler rechts van je pakt de bovenste ringproefkaart van de stapel en leest de vraag voor waarvan het symbool overeenkomt met dat van de locatie die je probeert te verwerven. Als je de vraag goed beantwoordt, mag je een kleine ring pakken en om een gezeltje doen op die locatie. De locatie is nu in je bezit en de gezeltje met de ring blijft hier staan om dat te markeren. Na het (goed of fout) beantwoorden van de vraag, is je beurt ten einde, tenzij je je op een school bevindt (zie 'School'). De ringproefkaart wordt op een aflegstapel gelegd. Als alle ringproefkaarten zijn gebruikt, schud je de aflegstapel en leg je deze als nieuwe trekstapel gedekt neer.

Een bezitting beveiligen

Als je een ringproef succesvol hebt afgelegd, heb je een locatie in bezit, maar deze is nog niet veilig! Om een bezit te beveiligen (zodat het onaantastbaar wordt) zul je nog een ringproef moeten afleggen. Dit kan pas in een volgende beurt. Ook voor het beveiligen van een locatie moeten minimaal 3 punten op de locatie aanwezig zijn. Je beantwoordt opnieuw een ringproefvraag die correspondeert met de categorie van de locatie. Heb je de vraag goed, dan mag je een tweede kleine ring pakken en om de gezeltje doen. De locatie is nu beveiligd: andere spelers kunnen deze locatie niet meer betreden.

Waar gaan de ringproefvragen over?

-  **Poort** stadsbestuur en archeologie
-  **Bedrijf** bedrijf en sociale geschiedenis
-  **Woonhuis** wonen en architectuur
-  **Kerk** kerken en godsdienst
-  **School** scholen en cultuur

Let op! De locaties in de categorie 'School' hebben een bijzonder voordeel: bij ringproeven op deze locaties worden je altijd twee ringproefvragen gesteld. Als je de eerste vraag fout hebt, krijg je dus nog een kans om de ringproef tot een goed einde te brengen. En als je beide vragen direct goed beantwoordt, kun je in één beurt de locatie in bezit krijgen en beveiligen!

Klepperdorp en de macht van Maarten van Rossum

Maarten van Rossum wint aan invloed als de poortwachters de stad verlaten.

Als een poortwachter in een gevecht wordt verslagen, plaats je deze op het Klepperdorp buiten de stad Amersfoort. Tegelijkertijd plaats je een grote handlangerring om Maarten van Rossum, én krijgt degene die de poortwachter verslagen heeft een handlangerring die om de poortwachter wordt geplaatst. Deze speler heeft Maarten van Rossum immers zojuist een dienst bewezen! De handlangerringen vergroten je kans op de winst bij het einde van het spel (zie 'Einde'). Om je poortwachter weer in de stad Amersfoort te krijgen, mag je in de volgende beurt een ringproef afleggen in de poortcategorie (P). Je doet dit direct aan het begin van je beurt, voor het gooien van de drie dobbelstenen. Als je de vraag goed hebt beantwoordt, verplaatst je je poortwachter naar de Kamperbuitenpoort (K). Hierna gaat je beurt volgens de normale volgorde verder: je werpt de dobbelstenen en kiest tussen lopen en het afleggen van een ringproef. Heb je de ringproefvraag fout, dan blijft je poortwachter in het Klepperdorp, maar mag je je beurt ook zoals gebruikelijk vervolgen. In de volgende beurt mag je opnieuw proberen je poortwachter de stad in te krijgen. Let op: in het uitzonderlijke geval dat al je gezellen en je poortwachter zich buiten de stad Amersfoort bevinden, kun je deze beurt geen acties uitvoeren en eindigt je beurt direct.

Einde

De slag om Amersfoort eindigt meteen als:

1. één van de spelers zijn geheime opdracht vervult.

Heb je alle vier de locaties op je opdrachtkaart in bezit? Dan heb je gewonnen. Let op: om je opdracht te vervullen, moet je de genoemde locaties hebben beveiligd met minimaal 1 ring.

2. Maarten van Rossum vijf grote handlangerringen heeft verkregen. Hij grijpt dan de macht.

De speler met de meeste kleine ringen en handlangerringen wint het spel als handlangere van Maarten van Rossum. Bij een gelijke stand worden ook de poortwachters en gezellen in de stad Amersfoort meegeteld (poortwachter 2 punten, gezellen 1 punt). Poortwachters in het Klepperdorp en gezellen op het Bleekerseiland tellen niet mee. Is de stand na telling van de poortwachters en gezellen nog steeds gelijk, dan wint degene die de laatste handlangerring heeft gekregen.





Te gebruiken spelmateriaal

- A5 kaarten met spelregels in woord en beeld
- 1 spelbord: de kaart van de stad Amersfoort
- 1 Maarten van Rossum (grote zwarte pion)
- Iedere speler 1 kleine pion
- kleine ringen
- 1 dobbelsteen

Zet de grote zwarte pion - Maarten van Rossum - op de Hof. Hier worden de ringen die betaald moeten worden naast gelegd. Iedere deelnemer krijgt 5 ringen. Iedereen gooit met de dobbelsteen, degene met de hoogste ogen mag beginnen. Startplaats is **K** dat is de Kamperbuitenpoort. Vervolgens loop je de route volgens de nummers.

Regel 1 Wanneer de plaats waar je naar toe gaat, is bezet door een andere pion, moet je vechten. Gooi allebei met de dobbelsteen, degene met de hoogste ogen, mag blijven staan, de ander gaat 2 plaatsen terug.

Regel 2 Heb je geen ringen meer? Opnieuw beginnen bij **K**. Als je 6 ogen gooit, krijg je 5 nieuwe ringen van Maarten van Rossum.

Regel 3 Om te winnen, moet je precies op 55 uitkomen. Heb je meer ogen gegooit, teruglopen en in de volgende beurt opnieuw proberen.

4 Pispootje Je hebt een volle emmer met plas, zonder morsen, door het Pispootje naar de Volmolen gedragen. Je verdient 1 ring.

9 Monnikendam Je gaat met de boot naar veldje VII op Bleekerseiland. Betaal 1 ring voor de boot. Bij de volgende beurt verder lopen vanaf **B**.

13 Hofje de Armen de Poth Je brengt de zieke pestlijders eten en schone lakens. Goed gedaan, je mag 2 plaatsen vooruit.

17 Beiaardschool Je leert op de klokken spelen. Dat gaat niet zo snel. Eén beurt overslaan.

18 Bierbrouwerij De Drie Ringen Je hebt een biervat in duigen laten vallen. Voor straf twee plekken terug naar Sint Aegtenkapel om na te denken en te bidden.

22 Stadhuis Je gaat trouwen. Je krijgt twee ringen.

23 Bank van Leening Een kostbaar Mariabeeldje van je oma ligt in de kluis. Je haalt het op. Je moet 1 ring betalen.

24 Hotel De Vergulde Swaen Je gaat hier lekker eten en slapen. Twee beurten overslaan.

30 Dieven- of Plompetoren Je zit in de gevangenis. Betaal 1 ring en je kunt alleen bevrijd worden door een speler die ook de gevangenis in moet. Betaal je 2 ringen, dan mag je er de volgende beurt weer uit.

31 Herberg De Hessenkar Je hebt je paard in de stalling gezet. Betaal 1 ring.

40 De Muziekschool Je leert pianospelen. Met een prachtig concert in de muziektent verdien je 1 ring.

44 Eindje van de Wereld Je bent wasvrouw en moet erg hard werken. Je verdient 1 ring.

47 Onze Lieve Vrouwetoren Je beklimt de toren en die heeft heel veel treden (346). Eén beurt overslaan.

49 Mondriaanhuis Je hebt met jouw schilderij een prijs gewonnen. Je krijgt 1 ring.

52 Bioscoop Cinema Royal Je gaat de nieuwste film zien. Betaal 1 ring toegang en blijf één beurt zitten.

53 De Waag Je wordt gewogen en te licht bevonden, je bent een heks... verstop je snel op 54 in het Mandaatshuis anders moet je naar de brandstapel.

55 Hof Je hebt Maarten van Rossum verslagen, je bent veldheer van Amersfoort en krijgt alle ringen!

Spelregels Amersfoort op Drakenpoten in beeld



Historische achtergrond van de eigendommen in Slag om Amersfoort

K 1381-1838 Kamper Buitenpoort (Viepoort)

Poort aan het einde van de Kamp, omgeven door een Bastion, gebouwd als een vesting. De doorgang was de breedste van de stad. Zo konden de hessenkarren de stad bereiken. Kamp was de naam van een veemarkt. Hier gooide Geertgen Arends tijdens de kerstdagen van 1444 een Mariabeeldje in de gracht, het werd een wonderbeeld en maakte van Amersfoort een bloeiend bedevaartsoord.

B 1340-1450 Sint Andriespoort

Eenvoudige rechthoekige toren met poortdoorgang. Door deze poort was, via een landweggetje de Andreaskapel te bereiken. Doorgang naar de landjes buiten de stad. Gesloopt in 1844.

1 1649-1754 Sint Annamolen

Op de stadwal van de tweede muur gebouwde korenmolen, tussen Coninkstraat en Pothstraat. Deze molen had een doorgang naar de hooibergen buiten de muur.

2 1658-1850 Coninckspoort

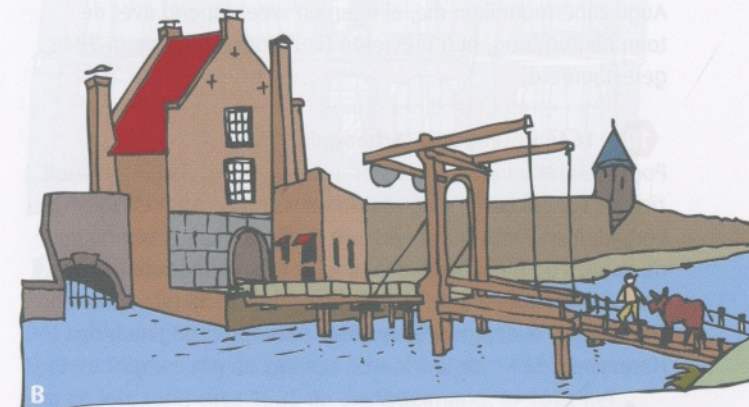
Poort aan het einde van de Coninckstraat, gebouwd om de veehouders de gelegenheid te geven hun buiten de stadsmuur gelegen hooibergen te bereiken.

3 1380-1450 Bloemendalse Buitenpoort

Stadspoort aan het einde van de Bloemendalsestraat, gebouwd in de tweede muur. Bloemendaal was een van de oudste stadsdelen buiten de eerste muur en een van de drie wijken van de Amersfoortse binnenstad. In de Bloemendalse Buitenpoort werd door de heren van Nijveld rechtgesproken over kleine overtredingen. Rond 1650 kwam er een uitbouw met bastion, in 1700 een Israëlitische begraafplaats. Nu is alleen het Tolhuis nog aanwezig.

4 1645 Sint Agathapoort (Pispootje) bij de Volmolen

Gebouwd in de tweede muur door de lakenfabrikant Marten Codde. Poort in de eerste muur, rechthoekig, torenachtig gebouw, gesloopt in 1650. Doorgang naar de Volmolen bij de Koppelpoort. Een volmolen is een werktuig om weefsel in kuipen met zand, kokend water en urine te laten vervilt tot laken. Het laken wordt daardoor waterafstotend. Hier gingen men dus door de poort met zijn pies naar de lakenfabriek!



5 1427 Koppelpoort

Een waterpoort die in 1886 geheel gerestaureerd is en aan beide zijden twee landpoorten heeft. Gebouwd als waterpoort om het water van de Veluwe kwijt te raken (te spuien). Tevens om het water in de grachten te reguleren, vandaar de oude naam: Spoelpoort. In de Koppelpoort is een tredmolen om de valdeur te bedienen. Met de valdeur kon de toegang over het water afgesloten worden. Boven in de poort was de gildenkamer van de Veerschippers en later stond er een slijpsteen van het Droogscheidersgilde. Naast de Koppelpoort stond de door water aangedreven Volmolen.

6 Achter Davidshof (Leicester Bastion)

In 1579 een bolwerk voor de troepen van Leicester. Een bastion is een vooruitspringend deel van de vestingwal ter bescherming van de muur. In 1829 aanleg van de algemene begraafplaats 'Achter Davidshof'. De begraafplaats is in 1974 grotendeels geruimd om plaats te maken voor het nieuwe stadhuis. In het park achter het huidige stadhuis zijn graven te zien. Behalve het Davidsbolwerk, vernoemd naar de Utrechtse bisschop David van Bourgondië, werden ook bolwerken aangelegd voor de Kamperbuitenpoort en de Bloemendalse Buitenpoort.

7 1380-1450 Utrechtsepoort (Sint Joostenpoort)

Poort aan het einde van de Utrechtsestraat. Rechthoekige poort met een voorpoort op de Singel. Amersfoort was een grensstad en doelwit van heel wat oorlogen. Daarom was deze poort minder toegankelijk dan de poorten aan de noordzijde. Bovendien werd bij deze poort tol geheven. In 1649 door Rembrandt getekend op weg naar zijn schoonouders. In 1835 werd de poort gesloopt en vervangen door een tolhek.

8 1380-1450 Slijkpoort (Leusderpoort)

Een stevig rechthoekig torenachtig gebouw met versterking op de Singel, een stenen brug met bogen en een schildmuur. In 1830 gesloopt, de stenen werden hergebruikt voor de bouw van paardenstallen op de Beestenmarkt. Slijkstraat (slijk=drassig) klonk niet zo lekker, daarom heette deze straat vanaf 1888 Arnhemsestraat.

9 1420 Monnikendam

Waterpoort met twee ronde torens, verbonden door een boog. Onder deze poort stroomt de Heiligenbergerbeek de stad in. Niet toegankelijk voor grote schepen. Genoemd naar Augustijnmonniken die, al heen en weer lopend over de toen houten brug, hun brevieren (kerkboeken) lazen. In 1946 gerestaureerd.

10 1646 Herenpoort (Schoolpoort)

Poort aan het einde van de Herenstraat. In deze straat bevond zich de Statenkamer, waar de Heren van Utrecht af en toe vergaderden. Deze poort was een snelle toegangsweg naar de landjes op Bleekerseiland en naar het gymnasium in 1622. Gesloopt in 1844. Bij de renovatie van het Zocherplantsoen (rond 2000) is een poortje geplaatst als verwijzing naar de Herenpoort.

11 1388 Sint Jansklooster - Beestenmarkt

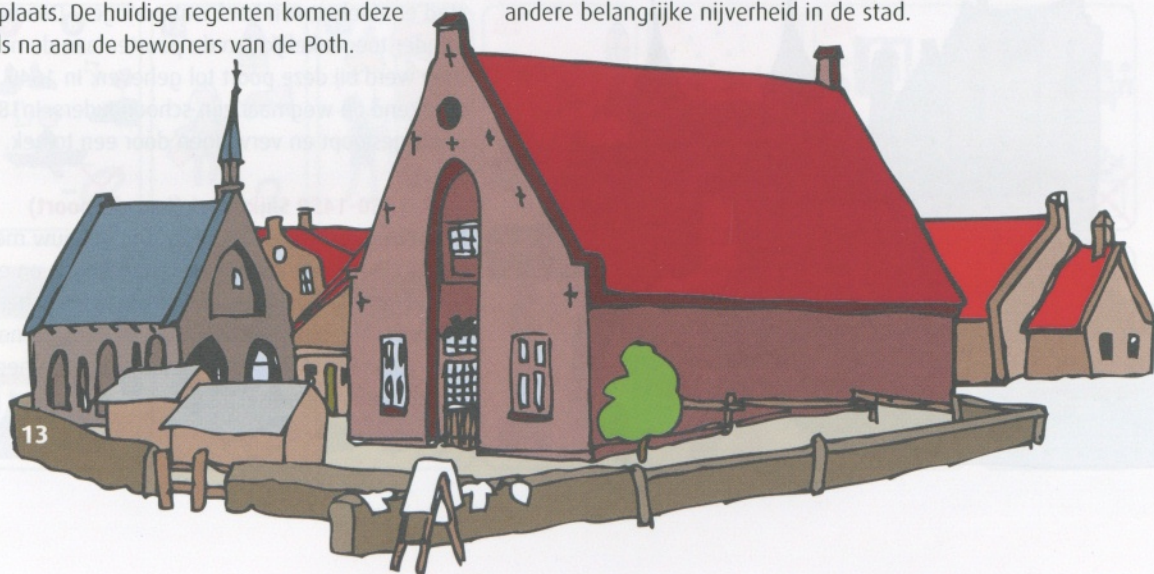
In 1579 werden de kloosterlingen van dit klooster verdacht van ketterij en werd hun klooster vernietigd. Op deze plaats werd later markt gehouden voor groot vee. De hessenkarren en hun paarden werden hier gestald.

12 Kaerskorff (stadstekenschool) - Kamp 24

Woon- en werkhuis van de stadstekenaar Jordanus Hoorn - hij woonde er van 1795 -1818. Schilder van portretten, stadsgezichten en historiestukken. De gevelsteen (een korf met kaarsen) verwijst naar het ambacht van de bouw van dit huis.

13 Hofje de Armen de Poth (Sint Rochuskapel) - Pothstraat 16

Even buiten de eerste ommuring bezaten de Heilige Geest- of Pothbroeders in 1388 een stuk grond. Deze geestelijken brachten geld bijeen om de armen te voorzien van voedsel. In de 15^e eeuw werd de Poth-hof ingericht voor het verplegen van pestlijders. Amersfoort werd tussen 1350 en 1667 dertien keer door een pestepidemie getroffen. Rond 1500 verrees het kapelletje gewijd aan Sint Rochus, de beschermheilige van de pestlijders. Vaak afgebeeld met een ontbloot bovenbeen waarbij een hond zijn open wonden likt. In 1547 kwamen de Celzusteren er wonen. Na 1738 was hier het Muziekcollege, daarna bood het mogelijk zelfs enige tijd onderdak aan de Latijnse School. Momenteel maken 49 woninkjes deel uit van dit bijzondere complex 'Stichting Armen de Poth' (zie ook het hekwerk boven de ingang aan de Coninckstraat). Tot 1975 vond wekelijks in de Celzusterenkamer de uitdeling van een roggebrood en een pakje roomboter plaats. De huidige regenten komen deze traditie nog steeds na aan de bewoners van de Poth.



14 2e Stadsarmenschool Coninckstraat (1884)

Omdat de eerste stadsarmenschool uit haar voegen barstte (klassen met meer dan 100 leerlingen waren meer regel dan uitzondering) werd ervoor gekozen om dit eerste echte schoolgebouw van Amersfoort aan de Coninckstraat te bouwen. In de klassen maakten ze onderscheid tussen klompen en blote voeten. Het leiengekleetter en griffelgekras was er niet van de lucht en als ouders niet in staat waren 2½ gulden schoolgeld per jaar te betalen, konden hun kinderen naar deze derde soort of kostenloze school voor kinderen.

15 Lijndraaijerij - Bloemendalsestraat 37

Een langgerekte kavel van de Bloemendalsestraat naar de wal heeft de bestemming van touwslagerij. In de 'Blaffert van het huisgeld' (soort kadaster) staat dit perceel in 1755 te boek als 'Lijndraaijerij van Hendrik Lienderman's Erven'.

16 Sint Aegtenkapel - 't Zand 37

De Sint Aegtenkapel (1399) is het enige restant van een katholiek vrouwenklooster dat door Geert Grote was gesticht. Het klooster van de Augustinessen bezat een groot stuk grond van het Spui tot de Bloemendalsestraat. De kapel dateert uit circa 1410 en werd in 1463 tot dubbelkapel verbouwd. Voortaan zaten de kloosterlingen boven en de gewone burgers beneden tijdens de dienst. Waar de halve tussenverdieping heeft gezeten, is nu nog te zien in de glas-in-loodvensters. Na de Beeldenstorm (1580) werd de uitoefening van de katholieke eredienst verboden (maar wel gedoogd) en mochten de kloosters geen nieuwe leden meer aannemen. In 1637 overleed de laatste non. De kapel kreeg verschillende functies. Zo was het ondermeer een opslagplaats voor turf en tabak, een katholiek militair tehuis, katholieke bibliotheek en veilinggebouw voor notarissen. Op dit moment is het een muziekzaal. In 1622 vestigde zijdevever Henrick te Hert zich in de kapel. Ruim een eeuw later gebruikte de familie Cohen de kapel als opslagplaats voor tabak, een andere belangrijke nijverheid in de stad.

17 Beiaardschool - Grote Spui 13

Het pand was begin jaren zeventig één van de eerste dat werd gerestaureerd door de Amersfoortse maatschappij tot stadsherstel. De Beiaardschool is van oudsher gevestigd in Amersfoort (oorspronkelijk in het Kapelhuis aan de Krankeledenstraat). De school is onderdeel van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht. Sinds de oprichting in 1953 hebben meer dan 250 studenten hier gestudeerd. Bijna de helft daarvan kwam uit het buitenland.

18 Bierbrouwerij De Drie Ringen - Kleine Spui 18

Aan het Kleine Spui hebben van oudsher bierbrouwerijen gezeten. In de kelders van nummer 4 was van 1581 tot 1758 de brouwerij van het Sint Pietersgasthuis gevestigd. Er werd zoveel bier gedronken, dat een eigen brouwerij rendabel was. In 1891 was het pand van de bottelarij van Phoenix-bier van Geurt Geurtsen. Hij verzorgde de distributie in heel Amersfoort. Geurtsen zat er maar kort: hij verhuisde naar nummer 10-14 en bleef daar tot 1961. In 1989 richtte J. Korthals Altes, ex-directeur van de Phoenix Brouwerij, een kleine ambachtelijke brouwerij (De Drie Ringen) op aan Kleine Spui 18. Dit is nu de enige bierbrouwerij in Amersfoort. De naam komt van brouwerij De Drie Ringen die tot 1706 aan de Kortegracht 15-17 gevestigd was. De gevelsteen van de Kortegracht, met drie ringen, is nu ingemetseld in een gevel aan de Drieringensteeg.

19 Museum Flehite - Westsingel 50

Rond 1370 is Flehite een burcht en versterking van de waterpoort bij het Havik. Het was een poort in de eerste muur, waarschijnlijk gebouwd ter bescherming van een aanval vanuit de Eem. Bij aanleg van de tweede muur is de functie van deze poort overgenomen door de Koppelpoort. In 1878 deden enkele notabelen uit Amersfoort en omgeving prehistorische opgravingen op de Leusderhei. Ze richtten een 'Commissie tot wetenschappelijk onderzoek van de tumuli op de Leusderberg' op, waaruit de Oudheidkundige Vereniging Flehite voortkwam. De opgegraven objecten werden tentoongesteld, eerst in het stadhuis en daarna aan de Breestraat. In de loop der jaren bouwde de vereniging haar collectie uit met archeologische vondsten, kunstwerken en voorwerpen uit de 16^e, 17^e, 18^e en 19^e eeuw. De objecten werden opgegraven, aangekocht of geschonken. Het museum werd uitgebreid met Breestraat 78, 80-82 en 76 en kreeg in 1899 zijn markante entree aan de Westsingel. In 1975 werd de Stichting Museum Flehite opgericht om de gebouwen en collectie te beheren. Vaste en tijdelijke exposities geven een beeld van de geschiedenis van de stad en omgeving. Na een asbestsanering en verbouwing heeft het museum sinds 2009 een geheel nieuwe opstelling.



20 Gymnasium Pallas Athene - Westsingel 45

Rond 1880 was dit de zesde locatie van de Latijnse School. Het beeld van Pallas Athene zonder uil staat nog in de gevel. Eerdere locaties van de Latijnse School waren: 1487 De Librije van de Joriskerk, circa 1525 op de Appelmarkt, in 1622 het Agnietenklooster aan de Herenstraat, eind 1800 in het Pesthuis, rond 1820 in het Sint Barbaraklooster in de Herenstraat. Rond 1600 was er even sprake van dat de Latijnse School omgezet zou worden in een Universiteit, maar de Leidse Universiteit stak daar een stokje voor.

21 Observantenklooster - Stadhuisplein 7

In 1472 kregen de Franciscanen of Minderbroeders het terrein waar nu De Observant staat. Ze werden in de volksmond 'Barrevoeters' genoemd. De naam van dit klooster komt van de Observantie, een 15^e eeuwse beweging van strenge hervormingsmaatregelen binnen de Franciscaner kloosters. Veel kloosters hadden zich flink verrijkt en het moreel verval moest worden gestopt. De Amersfoortse monniken leefden de kloosterregels strikt na. Het complex bevatte een kapel, een kloosterhof, een kloostergang, drie gebouwen en een moestuin. Na de Reformatie in de 16^e eeuw verdwenen de monniken. De kapel werd al snel gesloopt. De overige gebouwen kregen andere functies en werden daarom vaak verbouwd. Er kwamen bijvoorbeeld de Doelen (oefenterrein van de schutterij), een ruimte voor de stadsgeneesheer en een glasblazerij. Ook hebben er enkele belangrijke gasten gelogd: prins Frederik Hendrik in 1640, tsaar Peter de Grote in 1716 en de Deense koningin Karoline Mathilde in 1766. In de 19^e eeuw werd het complex achtereenvolgens een Artillerie- en Genieschool, een 'Werkhuis ter wering van de bedelarij' en een kazerne. In 1970 zou De Observant worden gesloopt, maar in plaats daarvan is het in 1982 gerestaureerd. Tegenwoordig is het in gebruik door de gemeente (Stadsinformatiewinkel) en Archief Eemland.

22 Stadhuis - Molenstraat/Stadhuisplein

In 1974, op de plaats van de begraafplaats 'Achter Davidshof', gebouwd door Antoon van Kraanendonk. In 1994 uitbreiding aan het Stadhuisplein door Pi de Bruin, met opvallende, toegevoegde elementen aan de gevel die verwijzen naar Piet Mondriaan (aarde, lucht, vuur en water). Op 10 maart 2007 zijn vijf nieuwe rode beuken op het stadhuisplein geplaatst binnen een ronde aarden wal. Voorheen waren dat er zeven, de 'Rode Weduwen' genaamd.

23 Bank van Leening - Hellestraat 49

Andere namen: Lommerd, Pandjeshuis, Ome Jan en Achter de schuine deur. Rond 1582 kwam deze private geldhandel op gang. In 1675 werden bankiers per advertentie opgeroepen. Er was octrooi op, niemand anders mocht in de stad, op boete, een pand belenen. Er stond ook een boete op het in het openbaar beledigen van de pandjesbaas.

24 Hotel De Vergulde Swaen - Utrechtsestraat

Hotel (op de plaats van Vroom & Dreesmann) met een stalhouderij, waar de paarden voor de postkoetsen verwisseld werden. Hier waren de bijeenkomsten van de 'Plooierijen' onder leiding van Pieter Houten en Richard Saab. Hun verzet tegen de prinsgezinden met hun vriendjespolitiek, leidde tot hun executie.

25 Café De Laatste Stuiver - Arnhemsestraat 28

Arnhemsestraat bij de Slijkpoort. Hier moest je weer drank met stedelijke belasting betalen: veel mensen maakten voor drank een wandeling buiten de stad, want daar waren drankmogelijkheden zonder stedelijke belasting!

26 Meisjesschool - Plantsoen Zuid

Openbare school eerste soort, in 1888 geopend. Een school voor kinderen van bemiddelde ouders. Het schoolgeld bedroeg 250 gulden per jaar. Het ontwerp van deze school was van stadsarchitect en lijntekenaar op de HBS W.H. Kam.

27 Mariënhofklooster - Zuidsingel 27

Ondanks de sloop van enkele delen, is De Mariënhof het best bewaarde klooster van de stad. Van 1479 tot 1547 woonden hier de Celzusteren van Sint Ursula. Maar de volgende bewoners gaven hun naam aan het gebouw: de kloosterlingen van Mariënhof uit de geplunderde Birk. Na de Reformatie (beeldenstorm) raakte het klooster in verval. In 1610 betrof het 'Arme Weeskinderenhuis' de kloostergebouwen. Dit weeshuis voor (protestantse) burgerwezen was rond Kerstmis 1550 door enkele Amersfoorters opgericht en gevestigd aan 't Zand. In de Mariënhof werd een lint- en bombazijnweverij (bombazijn is een stof van katoen en linnen) ondergebracht, zodat de wezen een ambacht leerden. De regentenkamer is nog altijd aanwezig. Het Burgerweeshuis fuseerde in 1804 met het Stadskinderhuis voor wezen en bleef tot begin jaren dertig van de 20e eeuw in het klooster. Het Burgerweeshuis was voor wezen waarvan de ouders het burgerrecht van Amersfoort hadden. Na de Tweede Wereldoorlog werd De Mariënhof een jeugdherberg (tot 1949), kantoor voor de ROB (tot 1988, nu RACM) en restaurant/culinair museum (2008).

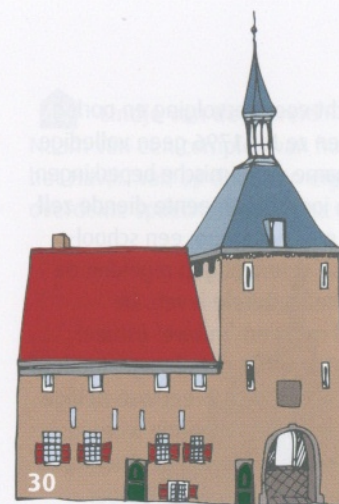
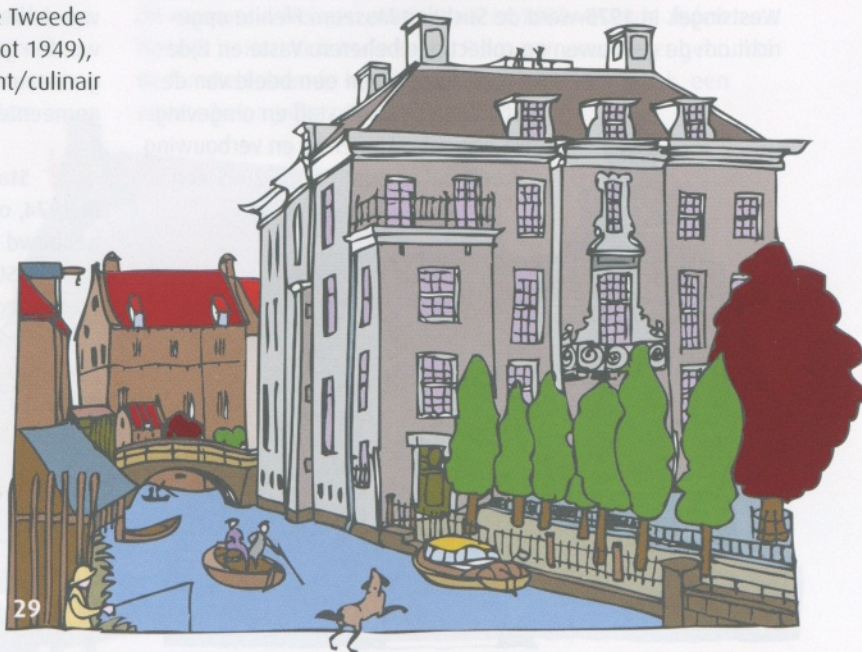
28 Huis Bollenburgh - Muurhuizen 19

De meest bekende Amersfoorter is ongetwijfeld Johan van Oldenbarnevelt. Hij was in 1547 geboren in de huidige Van Oldenbarneveltsteeg en woonde daarna in Huis Bollenburgh. Na een snelle carrière werd Van Oldenbarnevelt in 1586 landsadvocaat, de belangrijkste adviseur van de Staten van Holland. Hij erfde van zijn ouders landerijen rondom Amersfoort, waaronder de malenhoeve Groot-Emiclaer. Ook kocht hij gronden aan, zoals Stoutenburg dat ooit toebehoorde aan de heren van Amersfoort. Van Oldenbarnevelt wilde graag afstammen van dit

oude geslacht en liet er een stamboom voor opstellen. Rond 1600 was Van Oldenbarnevelt de machtigste man in het land. Hij was de drijvende kracht achter de VOC en het 12-jarige bestand in de oorlog tegen Spanje. Maar hij had prins Maurits tegen zich. Naar aanleiding van de religieuze Bestandstwisten werd hij wegens hoogverraad gearresteerd en na een schijnproces ter dood veroordeeld. In 1619 beklom hij het schavot, steunend op zijn stokje. Dat stokje is nu te zien in Museum Flehite, al beweert het Rijksmuseum ook zijn stokje te bezitten. Van 1575 tot 1642 bevond zich in dit pand het Stadsint- en spinhuis. Stadwezen leerden hier linten weven, die ze op straat verkochten. Van 1684 tot 1719 woonhuis van de op 'semi-democratische' wijze gekozen burgemeester mr G. Thiens.

29 Agnietenklooster of Sint Agnesklooster - Zuidsingel 40

Kapel Zusters Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort is kort na 1340 gebouwd. Rond 1622 is hier de Latijnse School, vanaf 1800 in gebruik bij het Sint Elisabeth Gasthuis. Tijdens de Bataafse Republiek (1795 gesticht met hulp van de Franse legers) in gebruik als kazerne, in 1806 logement 'De Doelen'. De kapel is in 1860 gesloopt en het torentje ervan komt op de Plompetoren. Het Huis met de Paarse Ruiten dankt zijn naam aan het mangaan in het glas, dat paars verkleurt onder invloed van het licht. Het koopmanshuis is rond 1780 gebouwd voor Benjamin Cohen (1725-1800), bankier en bestuurder binnen de joodse gemeenschap. De prachtige interieurs hebben joodse elementen, zoals het kokertje voor de mezeza in de deurpost (gebedsrolletje dat je moet aanraken voor het naar binnen gaan). De wand- en deurversieringen zijn geïnspireerd op Cohens interesse in wiskunde en zijn tabaksteelt en -handel. Cohen stelde zijn huis beschikbaar aan stadhouder Willem V en zijn vrouw tijdens de burgeroorlog tussen Patriotten en Prinsgezinden in 1787. Als dank kreeg hij een portret van de stadhouder en een dure japon van zijn vrouw (die werd vermaakt tot voorhang van de torakast in de synagoge). In 1843 kocht de Congregatie Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort het pand en vestigde er een meisjesschool. Vanaf 1951 tot aan zijn overlijden op 10 september 1955 was Kardinaal de Jong (1885-1955) rector van de zusters. Hij sleet hier zijn laatste jaren. De kardinaal had zich in de Tweede Wereldoorlog verzet tegen de Duitse maatregelen tegen de joden en de persvrijheid. Zijn wapen is afgebeeld boven de ingang. Het gebouw is nu nog in gebruik als klooster.



30 Dieven- of Plompetoren - Muurhuizen 97

De Plompetoren in Amersfoort is nog een toren die afstamt van de eerste stadsmuur die dateert uit de 14e eeuw. Deze toren wordt ook wel de Dieventoren genoemd, omdat men in 1434 deze toren in gebruik had als gevangenis. De Plompetoren heeft ook nog een andere naam. In 1622 kwam op deze toren de

klokkenstoel van het Sint Agnesklooster en toen kreeg het de naam 'Latijntje'. Deze klok slaat altijd later dan de andere klokken, omdat men gelooft dat er anders een ongeluk gebeurt.

31 Stadsherberg De Hessenkar - Beestenmarkt 10

Stadsherberg De Hessenkar met stalling; hier logeerden de voerlui van de hessenkarren. Andere naam: Bakkers- en Cramershuis, in 1687 door J. Moray gesticht op het voormalige Sint Janskerkhof ten dienste van de marktgangers; er was een bakkerij aan verbonden. De herbergier was tevens beheerder vóór en na de markt; hij mocht daarom marktgeld heffen op het aangevoerde vee. Later ontving hij hiervoor een vast bedrag van de stad (tot 1937).

32 De Snuifmolen of Molentje - Kamp 2

Omstreeks 1615 begon men in de omgeving van Amersfoort tabak te verbouwen. Na 1725 kwam het snuiven van zeer fijn gemalen tabak in de mode. Tabaksbladeren werden besprenkeld en bepoederd met menthol en eucalyptusolie, oliën en specerijen. Daarna werden de bladeren stevig ingerold en met dun touw ingesnoerd. Deze sigaarvorm wordt carotte genoemd. Na een tijdje werden de bladeren tot poeder gemalen. De Amersfoortse snuiftabak was de beroemdste ter wereld, en zelfs populairder dan Virginatabak. De Snuifmolen was tot begin 1900 een koffiebranderij, nadat snuiftabak uit de mode was geraakt.

33 De Tabaksplant - Coninkstraat 15

Dit monumentale pand bestaat uit een voorhuis (1620) en een achterhuis (1670), waar op zolder de tabak werd gedroogd. In 1771 werd met steun van de stad de Bank van Leening opgericht. Kassier was een zilversmid en het voorschot kwam uit de Stadskist. Cohen heeft deze bank overgenomen. Het was geruime tijd een logement, waar je een bed of een 'leuning' kon bestellen. Je sloep dan hangend over een soort leuning. Op dit moment is hier een hotel gevestigd.

34 Water- en vuurhuisje - Teut

Vanuit mondelinge overlevering bestond in de Teut tot half vorige eeuw een Water- en vuurhuisje. Hier kon je hete kooltjes voor de voetstootjes en warm water kopen.

35 Tucht- en Dolhuis De Ark - Bloemendalsestraat 33-35

Naam van een groep huizen. Hier werden vanaf 1718 krankzinnigen verpleegd. Dat gebeurde niet altijd even zachtzinnig. Geertje Gerrits was een ware helleveeg, zij werd rond 1762 vervangen door Reijer ter Burg. Omstreeks 1830 raakte dit huis in onbruik.

36 Het Kleine Kerkje - Havik 1

Achter de Ketelaarsbrug het Bierhuis van Jan van Laar, de 'Boer bij het bruggetje'. In dat toen intieme herbergje heeft rond de laatste eeuwwisseling menige boerendochter en -zoon zijn eerste citroentje met suiker gedronken. Heel Eemland kende Jan uit het 'Kleine Kerkje', eens boerenknecht in Hoogland. Tijdens de Ossenmarkt (18 oktober) was er geen plaatsje meer te krijgen. Maar vloeken was er verboden, uit eerbied voor de koorzangers van de Elleboog, die er tijdens de hoogmisprek even een kopje koffie kwamen drinken. Het verhaal gaat dat er in het raamkozijn van dit kleine kerkje een alcoholische versnapering stond voor de koster. Die nuttigde hij tijdens de preek.

37 De Elleboogkerk - Lange Gracht 36

De Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming, beter bekend als Elleboogkerk, is in 1783 gebouwd voor één van de vier katholieke staties (een parochie in een missiegebied) in Amersfoort. Na de Beeldenstorm in 1580 waren de katholieke kerken overgegaan in protestantse handen. Katholieke erediensten waren verboden, maar werden gedoogd. Pas ruim 100 jaar later mochten de katholieken weer kerken bouwen, onder de voorwaarde dat de gebouwen er niet als een kerk uitzagen. De Elleboogkerk, een driebeukige hallenkerk, moest op een huis lijken met hooggeplaatste ramen. Pas in 1796 werden alle kerkgenootschappen voor de wet gelijk en konden de katholieken weer vrij bouwen. De Elleboogkerk kreeg kort daarop, in 1820, een nieuwe voorgevel met een vooruitspringende toren. De neoclassicistische stijl met zuilen, pilasters en een driehoekig fronton was toen zeer in de mode. Tot 1963 bleef de Elleboogkerk een parochiekerk. Daarna vestigde architect Joost van de Grinten zich in het pand. In 1998 is het kerkgebouw opgeknapt en kreeg het een nieuwe functie als Armando-museum. Helaas zijn in 2007 een groot deel van het gebouw en de collectie verbrand.



38 Bolle Brug of Hellebrug - tussen Breestraat en Westsingel

Op een plek waar nooit een Middeleeuwse stadspoort heeft gestaan, is er in 1995 alsnog een verschenen. De beroemde Belgische architect Jo Crepain ontwierp voor de Hellebrug een eigentijdse interpretatie van een stadspoort. In de tien appartementen en de tien huizen ernaast woont sindsdien een gevarieerde groep actieve bewoners. Het eerste lustrum vierde de groep in Antwerpen, waar ze gastvrij werden ontvangen door Crepain. Ter gelegenheid van het tweede lustrum hing bij iedere woning een maand lang de vlag uit: één vlag met het buurtlogo en één zelf ontworpen wimpel. Bovendien werden de gebouwen feestelijk aangelicht. De bewoners laten zich graag inspireren door de spreken van Loesje: 'Het is de kunst om van geluidsoverlast een buurtfeest te maken' en 'Een goede buur is iemand die je over het tuinhek toelacht, maar er niet overheen springt'.



39 Brouwerij Het Klaverblad - Westsingel 1-3

Brouwerij en woonhuis van de Brouwersfamilie Oudendoelen. De laatste Amersfoortse brouwerij binnen de muren. Het Klaverblad was een uitgestrekt pand dat in 1670 geheel werd gerenoveerd. De laatste eigenaar was A.F. Jansen. Nadat deze de brouwerij in 1893 had verkocht werden de panden een jaar later gesloopt. Nu is er niets meer van te herkennen.

40 Muziekschool - Muurhuizen 1-3

Van 1853 tot 1953 een oude Mannen- en Vrouwenhuis der Hervormde Diaconie. Aan de achtergevel een laatgotische uitbouw, binnen een eiken lateibalk uit 1561. Sinds 1953 in gebruik als muziekschool. Mogelijk zijn nummer 1 tot 3 later aan de Muurhuizen toegevoegd, waardoor een oude weg (Scherbierstraat richting Hendrik van Viandenstraat) naar Leusden geblokkeerd werd.

41 Synagoge/Juffersgat - Drieringensteeg 2

Synagoge is het Griekse woord voor 'bet ha knesset', wat 'huis van samenkomst betekent'. In de inrichting is de aanwezigheid van een 'Aron hakodesj' een vereiste. Het is een kast of nis waarin de Torarollen opgeborgen zijn. Deze bevindt zich in of tegen de muur, die de richting van de tempel in Jeruzalem aangeeft, vanuit onze contreien gezien dus het Oosten. Ook is er een 'biema', een verhoogd platform van waaraf de voorzanger de synagogedienst leidt en waarop de Tora gelezen wordt. De synagoge bij het voormalige Juffersgat dateert uit 1727. Tot die tijd werden de religieuze bijeenkomsten bij joden thuis gehouden. Sinds 1655 werden joden toegelaten in Amersfoort. Afkomstig uit Spanje en Portugal, en later ook Midden- en

Oost-Europa, waren ze op de vlucht voor vervolging en oorlog. Zoals in veel andere steden hadden ze tot 1796 geen volledige burgerrechten. Er bestonden met name economische beperkingen, zoals de uitsluiting van gildes. De joodse gemeente diende zelf te zorgen voor voorzieningen als een synagoge, een school-lokaal of een begraafplaats. Joodse verenigingen regelden de liefdadigheid, de sociale zorg en het culturele leven. De synagoge is rond 1737 uitgebreid met een 'mikwe' (ritueel bad). In de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw geplunderd en onttakeld. Van het interieur is alleen de 19^e eeuwse Heilige Arke bewaard gebleven. In 1945 werd de synagoge weer in gebruik genomen. Het Juffersgat op de hoek van de Drieringensteeg 2 was het huis van de koster, later een galerie waar eveneens concerten plaatsvonden.

42 Stooftuis Roode Kaat - Stovestraat

In de Stovestraat bevonden zich waaarschijnlijk diverse huizen waar water en vuur gehaald kon worden. Ook woonden er stoven, een ander woord voor vrouwen van lichte zeden. Roode Kaat was een van die dames.

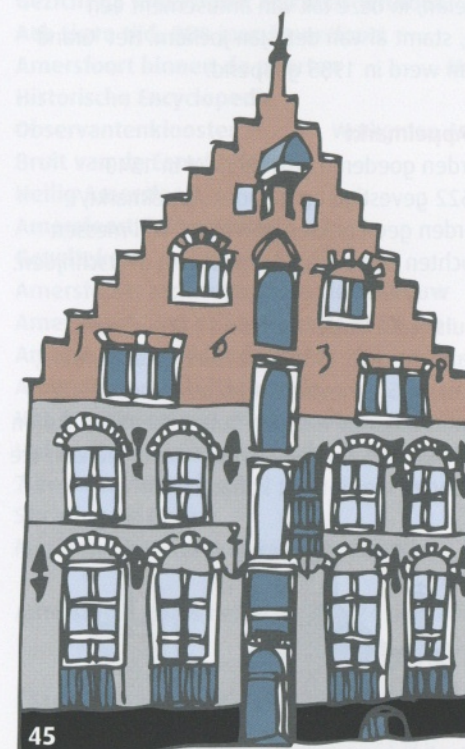
43 Het Secretarishuis - Muurhuizen 109

Vermoedelijk gebouwd in 1561. In 1776 kocht stadssecretaris Mr. Jan Bot dit pand. Rond 1930 begon F. van Heugten in de Dieventoren op primitieve wijze met viltfabricage, de voorloper van de Heugafelttegels. Aangekocht door de Gemeente in 1938.



44 Eindje van de Wereld - tussen Muurhuizen en Havik

Naam van een complex van huizen tussen de Muurhuizen en het Havik. Valt op door een eigenaardige schoorsteen en een overdekte speelsteiger, plaats waar de was werd gedaan.



45 Bierbrouwerij Het Anker - Lange Gracht 12-13

Bierbrouwerij, huis met prachtige hoge trapgevel. Het werd gebouwd in 1638 en was een van de mooiste panden van Amersfoort. In 1850 werd de brouwerij ingericht tot dansschool. Let op de opvallende muurankers en twee ankers op de gevel. Gerestaureerd midden 1900.

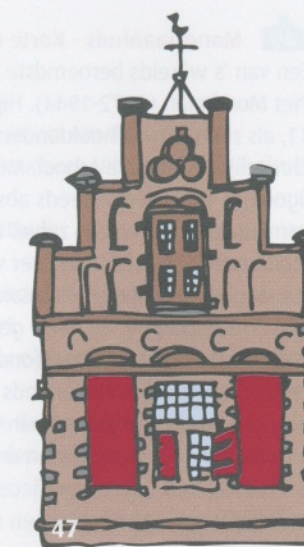
46 Theater De Lieve Vrouw - Lieve Vrouwestraat 13

Lieve Vrouwe Grachtkerk/Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt. Ingrijpend verbouwd en uitgebreid in 1930. Op 14 oktober 1984 wordt de voormalige Grachtkerk gekraakt en tijdelijk gebruikt als theater en popzaal. Deze kraak wordt door de gemeente gedoogd en er ontstaat een bloeiend cultureel bolwerk in samenwerking met de krakers, theater de Witte Zaal en het Filmhuis op de Appelmarkt. Dat is de start van wat nu het Theater de Lieve Vrouw is. Door brand zwaar beschadigd in 1986. In 1987 gesloopt. In 1989 werd begonnen met de bouw van het appartementencomplex en het Theater de Lieve Vrouw. Aan de achterzijde van het Lieve Vrouwetheater treffen wij nog de laatste kerkgebouwestanten aan van de voormalige grachtkerk.

47 Kapelhuis - Lieve Vrouwekerkhof

Het Kapelhuis is rond 1500 gebouwd voor het Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw. Het Broederschap organiseerde onder meer erediensten in de Lieve Vrouwekapel voor de vele pelgrims, die sinds de vondst van een miraculeus Mariabeeldje naar de stad kwamen. Het Mariabeeldje was van Geertgen Arends uit Duist. In 1444 trad ze in in het Agnietenklooster. Ze had het beeldje meegenomen als geschenk, maar vond het te min en

gooide het in de gracht bij de Kamperbuitenpoort. Kort daarna werd de Amersfoortse Griet Albert Gijsen in haar slaap opgedragen om het Mariabeeldje uit de gracht te halen. Toen ze dat gedaan had, gebeurde al snel het eerste wonder: de kaarsen die bij het beeldje stonden, brandden niet op. Het Mariabeeldje werd in de Sint Joostenkapel geplaatst. De vondst bracht een stroom pelgrims naar de stad. De kapel werd vergroot en voortaan Lieve Vrouwekapel genoemd. In de kapel baden zieken voor genezing (vandaar de naam Krankeledenstraat). Bijzondere genezingen werden opgeschreven in het Mirakelboek. Iedere zondag voor Pinksteren werd het Mariabeeldje rondgedragen door de stad. En ter gelegenheid van deze optocht werd een jaarmarkt georganiseerd.



Onze Lieve Vrouwetoren/Lange Jan

Kadastraal Middelpunt van Nederland. Onze Lieve Vrouwekapel werd omstreeks 1460 gebouwd als bedevaartskerk voor het Mirakel van Amersfoort. De 12^e eeuwse kapel die er al stond, werd het koor van de nieuwe kerk. De toren, iets lager dan de Utrechtse Domtoren, stond apart en schuin ten opzicht van de kerk. Dit kwam doordat de toren op de fundamenteën van de oude stadsmuur stond. De toren is symbolisch gebouwd; het trappentorentje staat voor het kindje Jezus, de toren voor Maria. Na de Reformatie in 1579 kreeg het kerkgebouw andere functies, bijvoorbeeld die van munitieopslagplaats. Door een buskruitontploffing in 1787 stortte de kerk in, maar de toren bleef staan. Rond de kerk lag een begraafplaats, die tot ongeveer 1829 werd gebruikt. Tegenwoordig zijn de omtrekken van het kerkgebouw zichtbaar in de straatstenen van het Onze Lieve Vrouwekerkhof. In 1832 wordt de Onze Lieve Vrouwetoren sinds de oprichting van het Kadaster het kadastrale middelpunt van Nederland: de X- en Y-as zijn in de bestrating aangegeven. In de toren bevindt zich nog altijd het 17^e eeuwse Hemony-carillon met 35 klokken, dat recentelijk is uitgebreid tot precies 100 klokken. Ze worden bespeeld door studenten van de Beiaardschool. De toren heeft de bijnaam 'Lange Jan'. Bij de laatste restauratie zijn op 20 meter hoogte nieuwe hoekstenen aangebracht van 12 belangrijke personen uit de geschiedenis van Amersfoort: bisschop Hendrik van Vianden, Griet Albert Ghisen (zij haalde het beeldje uit de beek), Leenaert Nicasijs, de stadstimmerman, die in 1651 de toren voor brand behoeftte, de bouwlieden van de toren en inwoners als wevers, kloosterlingen, steenhouders, metselaars en een smid.

48 Apotheek Keyser - Langestraat 9

Fraai huis met halsgevel met beeldhouwde kuif en een trapgevel aan de achterzijde. In 1492 al in de akten teruggevonden. Het eerste huis in de Rode Torenstraat (nu Langestraat). Nagenoeg continu in gebruik geweest als apotheek. Vanaf 1938 zijn drie generaties Keyser hier apotheker geweest. In het achterhuis was een schuilplaats voor onderduikers.

49 Mondriaanhuis - Korte Gracht 11

Een van 's werelds beroemdste schilders kwam uit Amersfoort: Piet Mondriaan (1872-1944). Hij is geboren aan de Kortegracht 11, als zoon van de hoofdonderwijzer van de naastgelegen Christelijke Nationale school. Mondriaans eerste werk was figuratief, maar werd steeds abstracter en geometrischer. Zeer vernieuwend waren zijn zuiver constructivistische schilderijen. Mondriaan was medeoprichter van tijdschrift De Stijl, waarin kunstenaars en architecten discussieerden over de rol van de kunst in de maatschappij. Hij heeft gewerkt en gewoond in Parijs vanaf 1912, met onderbrekingen (onder andere door de oorlog die uitbrak terwijl hij in Nederlands Indië verbleef). Mondriaan wordt beschouwd als een pionier van de abstracte kunst en zijn werk inspireert vele architecten en ontwerpers. Zijn geboortehuis is sinds 1989 een documentatiecentrum en van 2001 tot 2009 ook museum voor constructieve en concrete kunst.

50 Café In den Grooten Slock - Zevenhuizen 1

Café In den Grooten Slock is een van de oudste cafés van Amersfoort. Gerestaureerde overhangende gevel met glas-in-loodraampjes.

51 Sint Joriskerk - Hof

Waar nu de Sint-Joriskerk staat, is in de 12^e eeuw een bisschoppelijk hof gesticht. Bij dit hof hoorde een kapel, die waarschijnlijk gewijd was aan 'heilige Joris'. In 1248 werd de kapel vervangen door een Romaanse zaalkerk, die later is verbouwd tot gotische kruiskerk. In 1337 werd de Sint Joriskerk tot kapittelkerk verheven. Van het begin van de 15^e eeuw tot 1534 werd de kerk uitgebreid tot een driebeukige hallenkerk, waarbij de (wacht)toren uit 1190 werd ingesloten. Sinds 1579 (met enkele onderbrekingen) is de Sint Joriskerk in protestantse handen. De Middeleeuwse schilderijen werden overschilderd, maar zijn veertig jaar geleden gerestaureerd. Andere bijzonderheden in de kerk zijn een zeldzaam en rijk versierd oxaal (afsluiting tussen het koor en het middenschip) uit circa 1480, het grafteken van Jacob van Campen en een orgel uit 1845 gemaakt door C.F.A.

ingangsportaal bevindt sinds de 17^e eeuw het Aan de Hofzijde is een waar 4 keer per uur

Naber. Boven het gotische zich de chirurgijnkamer, waar chirurgijngilde vergaderde. klokrentoren met carillon, Sint Joris naar buiten komt.



52 Bioscoop Cinema Royal - Langestraat 129

Het tweede theater van Amersfoort, geopend op 3 februari 1912, later werd dit Cinema Royal en na aankoop door Jan Jochem in 1930 kreeg het de naam Rembrandttheater. De familie van Dommelen, in deze tak van amusement een belangrijke familie, stamt af van deze Jan Jochem. Het 'Grand' op de Snoucaertlaan werd in 1935 geopend.

53 De Waag - Appelmarkt

Op deze plaats werden goederen gewogen. Al in 1540 genoemd, sinds 1622 gevestigd op de hoek Appelmarkt/Groenmarkt. Er werden geen heksen gewogen, wel messen gemeten. Deze mochten een bepaalde maat niet overschrijden.

54 Mandaathuis/Café Onder De Linde - Groenmarkt

Het bouwvallige pand uit circa 1530 is in 1941 gerestaureerd, waarbij de gevel aan de Groenmarkt werd gereconstrueerd. Hier woonden kanunniken. Het was een huis waar stedelijke en wet- en machtmiddelen niet van toepassing waren. Mensen die vervolgd werden konden hier tot rust komen.



55 Hof

In het midden van het plein is de Stadsbron te vinden. Deze van oorsprong 15^e eeuwse waterput is nu een fontein. Het bronzen gezicht heeft een mond waaruit water spuit. Er gaan vage geruchten over een draak die eronder gevangen zou hebben gezeten. In 1259 schonk de bisschop van Utrecht, Hendrik van Vianden, Amersfoort stadsrechten. De stad kreeg een eigen bestuur en bijzondere rechten en privileges, zoals het marktrecht, het tolrecht en het recht om verdedigingswerken aan te leggen. Het belangrijkste was de eigen rechtspraak: burgers werden berecht door een rechtbank van 'gelijken' en niet langer door de landsheer. Het bestuur van de stad zetelde tot 1823 op de Hof. Het oudste gedeelte van het stadhuis was een vierkant, torenachtig gebouw uit circa 1300, waar een bordes en een galerij tegenaan zijn gezet. Vanaf de galerij werden aankondigingen gedaan en konden de bestuurders de terechtstellingen op de Hof bekijken. In 1536 werd het stadhuis uitgebreid met een schepbank (gerechtshuis). Dit gebouw had een hoge gevel met walviskaak en werd Nieuw Schonevelt genoemd. Het stadhuis is in 1823 verkocht en kort daarna gesloopt, omdat het in zo'n vervallen staat verkeerde. De straatnaam Achter het Oude Stadhuis herinnert nog aan het stadhuis.

Bronvermelding

Geraadpleegde literatuur

Bomenwandeling	P. Blaauw
Gezicht op Amersfoort Matthias Withoos	C. den Braber
Ach Lieve tijd, 900 jaar Amersfoort	uitg. Waanders
Amersfoort binnen de poorten	M. Mesdag, G. Raven
Historische Encyclopedie	Dr. A.J. Brongers
Observantenklooster	Werkgroep Archeologie Eemland
Bruit van de Eem (2 delen)	I. Jacobs
Heilig Amersfoort	L. Jongen, S. Prins
Amersfoort Pelgrimsstad	L. Jongen
Geveltekens	C. den Braber
Amersfoort, architectuur en stedenbouw	M. Cramer
Amersfoort, wat er veranderde in 50 jaar	T. Blom
Amersfoort, rondom de toren	J. van Hasselt
Amersfoort, nostalgieboekje	J.C. van Dijk
Het Amersfoort van onze grootouders	C. van Dijk
Het burgerweeshuis Amersfoort	brochure
7 eeuwen Amersfoort	H. Halbertsma
Stichting De Poth	L. van Rijckevorsel
Maria Nu, het mirakel van Amersfoort	A. Berben,
	M. Brenner, C. Verhey
Amersfoort, zoals het was	24 tijdschriften Uitg. Waanders

Legendes, natuurwandelingen in en om Amersfoort

	brochure Uitgave Natuurbehoud
Parken in Amersfoort	P. Blaauw
Het St. Pieter en Bloklands Gasthuis	N. Donselaar
Ontdek Amersfoort	VVV
Economische bedrijvigheid & Sociale verhoudingen	P. Brusse
Een wandeling door Amersfoort	I. en E. Zwolle
Een wandeling langs moderne beeldende kunst & architectuur	G. Brethouwer, H. Saam

Waar woorden stollen, spreken de beelden

Interview met kunstpauzen in Amersfoort	Ron Jagers
Amersfoort vanuit de hoogte	M. Fretz
Amersfoort vanuit de lucht	C. den Braber, E. Elias
Amersfoort 60 jaar onze stad	K. Koopmans
Bij afwezigheid van de Schout	W. Gommer, L. Jongen, A. van Nostrum

Overige bronnen

Kaart van Blaeu van omstreeks 1649
www.historisch-amersfoort.nl
www.amersfoortopdekaart.nl
www.maartenvanrossum.com

Dit spel kon worden gerealiseerd dankzij de enorme inzet van

initiator/illustrator
 grafische vormgeving
 marketing en coördinatie
 webmaster
 spelstrategie

tekstredactie

vragenmakers

Marjolein Tönis
 Dagmar Wynants
 Albert van Ool
 Maarten Smeenk
 Diederik Dicou
 Mieke van der Heijden
 Linda Weijters
 Ilona Egas
 Angélique van der Horst
 Wil Geradts
 Timo d'Hollosy
 Reinier Keppel
 Albert van Ool
 Marjolein Tönis
 Dagmar Wynants

Met speciale dank aan

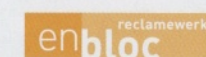
Guus Derijcke
 Ayolt Brongers
 Guido de Wijs
 Freeke van der Kallen
 Bert Calis
 (De Spellenwinkel)
 Amerpoort



Colofon

Het spelbord is een geïllustreerde kaart, geïnspireerd op de oude kaart van Blaeu uit 1649. De stad binnen de grenzen van de singels is de stad van nu.

Uitgever **Stichting Sur Place Kunstproducties, Amersfoort**
 Artwork **KEET grafische vormgeving, Amersfoort**
 Oplage **2000 stuks**
 Producent **De Nederlandse Spellenfabriek, Medemblik**
 I-depot **016332**
 © september 2010
www.slagomamersfoort.nl



Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever (info@surplace-kunstwerkplaats.nl).